

17. **Бойко А.** Місцеві вибори – 2010: Одеська область / А. Бойко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.parlament.org.ua/upload/docs/Local%20Election-2010-ua.pdf>

18. **Білий Д.** Місцеві вибори – 2010: Херсонська область / Д. Білий [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.parlament.org.ua/upload/docs/Local%20Election-2010-ua.pdf>

УДК:321/01:342. 228

Е. В. Мамонтова

СИМВОЛ ТА СИМВОЛІЧНЕ У СУЧАСНОМУ ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Робиться спроба систематизації теоретико-концептуальних підходів у вивчення символічної складової світу політики, накопичених протягом останніх десятиріч у царині політичної теорії. Визначаються на цій основі нові напрямки розвитку знань про місце та роль символу у політичному процесі.

Ключові слова: символ, політологія, підхід.

Осуществляется попытка систематизации теоретико-концептуальных подходов в изучении символической составляющей мира политики, аккумулированных на протяжении последних десятилетий в рамках политической теории. Определяются на этой основе новые направления развития знаний о месте и роли символа в политическом процессе.

Ключевые слова: символ, политология, подход.

It attempts to systematize theoretical and conceptual approaches to the study of the symbolic component of the political world, accumulated over the past decades in the political theory. New developments in knowledge about the place and role of the symbol in the political process are determined on this basis.

Keywords: symbol, political science, approach.

© Е. В. Мамонтова, 2012

Положення про те, що соціальний світ носить знаковий, символічний характер, не є новим у гуманітарному знанні. Людина існує у світі, створеному людиною, у світі, універсальним структуроутворюючим елементом якого є символ. Інтерпретуючи запропонований Е. Касієром варіант філософської формули визначення істинної природи людського: «Людина – істота символічна», М. К. Мамардашвілі визначає, що сама людина і є символом: «Людина – це не одне, і не інше, людина – символ (через дефіс)... Символи – це свого роду прожектори, що вказують на наше залучення у щось. Це непрямі знаки та водночас непрямий, опосередкований погляд на самого себе» [1, с.5]. Розуміння світу як символічної реальності вимагає виявлення специфіки символічного виробництва у різноманітних сферах соціального життя. Адже символізація – це не тільки явище індивідуального порядку. Як феномен колективної свідомості вона є елементом традиції, і, водночас, одним з факторів духовного, ідеологічного та політичного розвитку суспільства. Останнє й робить актуальним всебічний аналіз місця та ролі символу і символізації у становленні моделей політичної організації суспільства та у функціонуванні механізмів управління суспільством.

Слід відзначити, що аналіз неінституційних аспектів соціально-політичного життя, зокрема, його політико-управлінської складової, вимагає особливої логіки дослідження. Символічний компонент політико-управлінської сфери може бути концептуалізованим у різних контекстах: соціокультурному (М. Вебер, Е. Дюркгейм, Л. Морган, Е. Тейлор, Дж. Фрейзер та ін.), психоаналітичному та психоантропологічному (Ф. Боас, К. Гірц, М. Мід, Л. Уайт, З. Фрейд, К. Юнг та ін.) культурософському (М. Гайдегер, Е. Касієр, С. Лангер, О. Шпенглер, К. Ясперс та ін.), інтрепритативному (Г. Гадамер, Е. Гуссерль, У. Еко, О. Лосєв, Ю. Лотман, П. Рікер та ін.), структуралістському та пост структуралістському (Р. Барт, Ж. Лакан, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Стросс, М. Фуко та ін.), соціоконструктивістському (П. Бергер, К. Берк, Ж. Бодрійар, П. Бурдьє, М. Кун, Т. Луман, Дж. Мід, М. Мосс, У. Уорнер, а. Щюц та ін.) тощо. Вищезазначені підходи не тільки відрізняються за методологією дослідження, алей часто є принципово відмінними за своєю парадигматикою.

Дане становище є характерним й, власне, для сучасного політологічного дискурсу. Символ та символічне у фокусі сучасної політичної теорії, як правило, розглядаються як допоміжні

складові маніпулятивних практик у царині управління масовою свідомістю. Втім, поза зоною уваги фахівців залишається політико-творчий потенціал символу. Переконані, що без ретельного опрацювання та концептуалізації акумульованого матеріалу з даної проблематики символ так і залишиться на периферії предметного кола політологічних досліджень.

Метою даної статті є систематизація теоретико-концептуальних підходів до вивчення символічної складової світу політики, накопичених протягом останніх десятиріч у царині політичної теорії, та визначення на цій основі нових напрямків розвитку знань про місце та роль символу у політичному процесі.

Аналіз наукової публікацій, присвячених вивченню символічного зрізу політики, свідчить: найчисленніша група праць відносить символ до сфери політичної свідомості та політичної культури. Так, *символу як феномену політичної культури* суспільства присвячені роботи відомих західних (Т. Арнольд, А. Вилдавські, А. Гелен, М. Едельман, Л. Дітмер, М. Дуглас, Дж. Кауфман, А. Уайтхед та ін.) і російських (К. Гаджієв, П. Гуревич, В. Радаєв, І. Хапаєва та ін.) авторів та їх вітчизняних колег (В. Бурдяк та Н. Ротар, П. Демчук, Л. Нагорна, І. та Я. Пасько, Ю. Шаргородський та ін.). Зокрема, визначаючи ключове місце символу у політичній культурі суспільства, яка є основою політичної системи як такої, наділяє символ системоутворюючим потенціалом Т. Арнольд [2]. На думку К. Гаджієва, політичні символи є своєрідним сполученим елементом політичної культури, а на поведінку громадян провідний вплив здійснюють на стільки дії уряду, політичних партій та лідерів, скільки панівна у суспільстві система символіки, що орієнтує людей на конкретний тип соціальних відносин [3, с.521]. Як символічну систему розглядає політичну культуру Л. Дітмер. За його формулюванням, політична культура – це система політичних символів, яка входить у ширшу систему, яку можна означити терміном політична комунікація [4, с.566].

В цілому, саме *комунікативний підхід* є домінуючим у сучасних дослідженнях, присвячених символічному аспекту політики. Так, комунікативну природу символізації як феномену політико-культурного порядку розкрито у резонансних дослідженнях західних авторів – К. Дойча, Е. Канетті, Г. Ласуела, Ф. Тенніса, Д. Уілхелма та ін. В аналогічному ключі намагаються розкрити сутність символічної складової політики російські (А. Ахизер, Е. Баталов, О. Гатман-Голутвінова, Г. Голосов, І. Кисельов, В. Попов, С. Поцелуєв, О. Соловйов) та українські (С. Денисюк, О. Зернецька, М. Лісовська, Т. Нагорняк, П. Олещук, Л. Павлюк, Г. Почепцов, В. Речицький, Д. Шидловський) автори. Зокрема, за спостереженнями Е. Канетті, Г. Ласуела, Г. Почепцова, О. Соловйова, Ф. Тенніса та ін., символічний характер політичної комунікації виявляється у тому, що ізольовані агенти спроможні конституюватися як політична група тим міцніше, чим більше вони поєднані на символічному рівні. Звідси, політика перед усім пов'язана із інструментальними елементами комунікації, з присутністю у комунікації символічних кодів, спроможних спровокувати реакції та ірраціональний відгук у підданих. Зокрема, у ряді праць Г. Ласуела доводиться положення про те, що ключовим предметом політичної науки повинна бути саме політична комунікація, поширення та відтворення політичної символіки та політична пропаганда. За зауваженням американського дослідника, використання символу як найважливішої аналітичної одиниці надасть змогу виявити головні мотиви та приховані наміри політичних комунікаторів. Крім того, використання політичних символів, до яких Г. Ласуел відносить прапори, гасла, політичних лідерів, політичні рухи тощо, розраховане на емоційне сприйняття, на пробудження почуття лояльності індивіда до влади [5, с.16]. Отже, політична символіка є складовою політичної комунікації, «мовою влади» [6], інструментом політичного управління суспільством.

Крім цього, Г. Ласуел вводить у наукових лексикон нову дефініцію: «спеціалісти з питань символіки» та пропонує активно залучати останніх до практики політичного управління. За його визначенням, спеціалісти з питань символіки – це «освічені особи в будь-який історичний період, котрі беруть участь у процесі створення спеціалізованого знання, яке може бути використаним виробниками політики з метою отримання обґрунтованих суджень у процесі пошуку варіантів розв'язання проблем політики. До числа спеціалістів з питань символіки відносяться духовенство й ерудити доби середньовіччя, а також статистики й системні аналітики пізніших періодів» [7, с.11]. Відзначимо, що з подачі Г. Ласуела даний термін міцно увійшов у теоретичний лексикон аналізу політики та теорії державного управління (див., приміром: [8, с.57-59; 80]).

У контексті *технологізації процесів управління* суспільством символічна компонента політики розглянута у роботах іноземних (Дж. Адаір, Е. Аронсон та Е. Праткінс, Г. Атаманчук, Б. Дубін, О. Кармадонов, С. Кін, Ю. Левада, А. Майа, М. Пономарьов, В. Попов, С. Поцелуєв, Дж. Пфєффер, В. Соловйов) та вітчизняних (В. Бебик, С. Денесюк, М. Головатий, В. Горбатенко, Ф. Кирилук, Т. Ляпіна, А. Пойченко, Г. Почепцов, Ю. Сурмін, С. Телешун Ю. Шайгородський

та ін.) дослідників. Так, у роботі «Політика: взаємодія реальності і міфу» українського автора Ю. Шайгородського акцентується увага на тому, що система символів, яка становить основу міфотворчості, має бути використаною для здійснення позитивних суспільних змін [9].

Переконливо доводять *маніпулятивний потенціал* символу, зумовлений тим, що у процесі політичної комунікації він виступає одночасно і як засіб її здійснення, і як своєрідний смисловий код, В. Я. Гельман, І. Ісаєв, А. Кольєв, А. Круассан та В. Меркель, С. Кара-Мурза, Ю. Мухін, Р. Патнем, В. Попов, Г. Почепцов, А. Цуладзе та ін.

На розкриття ролі символічних практик та їх структур у легітимації політичного порядку та обґрунтуванні активності політичних акторів орієнтують науковий загал А. Авторханов, Р. Белла, К. Завершинський, І. Кисельов, П. Олещук, О. Панарін, П. Сапронов, О. Соловйов, О. Тогоєва, Ж. Тощенко, Р. Уортман та ін.

Однак, у роботах переважної частини названих авторів питання про сутнісні характеристики саме політичної символіки не ставилося самостійно. Безпосередньо проблеми політичної символіки та політичного символізму розглянуто у лічених працях. Так, спроби надати наукове визначення категоріям «*політичний символ*» та «*політична символіка*» містяться у дослідженнях таких авторів, як Т. Бикова, Е. Зазикіна, Д. Місюрів, С. Поцелуєв. Заслужують на окрему увагу й намагання розробити класифікацію політичної символіки (К. Завершинський, Д. Місюрів, А. Радулов, В. Тернер та ін.). Втім, дане завдання є досить проблематичним в силу природи самого символу як феномену соціального порядку. Зокрема, відзначимо, що, не зважаючи на різність підходів, жоден із названих дослідників не зміг уникнути розмежування дефініцій «*політична символіка*» та «*державна символіка*». Показово, що саме остання, як предмет наукового аналізу, виступає на сторінках переважної більшості праць, що вийшли друком останніми роками в Україні (О. Братко-Кутинський, В. Бушанський, В. Гавриленко, В. Головченко, А. Гречило, В. Гриневич, Сергійчук та ін.) та країнах пострадянського простору (В. Артамонов, Е. Баскаков, Г. Велинбахов, Є. Груздов, В. Соболева, В. Соколов та ін.).

Останнім часом широка увага наукового загалу приділяється проблемі виявлення управлінського потенціалу символу як категорії політичної антропології та соціології політики (В. Бочаров, М. Годельє, П. Гуревич, В. Н. Данн, Ж. –П. Дозон, Ю. Качанов, М. Крадін, В. Попов, В. Тернер, М. Фостер, Т. Щепанська та ін.).

Перспективним напрямком, на наш погляд, є дослідження процесів конструювання політичної реальності з врахуванням символічної складової. Виходячи з гіпотези, покладеної у його основу, згідно якої символ є системоутворюючим та упорядковуючим елементом, що постулює динаміку людських відносин, його ведучи представники об'єднуються або навколо теорії символічних інститутів (В. Биченков, П. Віріліо, К. Джерджен, Т. Х Еріксен, М. Оріу та ін.), або у межах концепцій символічних відносин (В. Бурлачук, А. Уайтхед, В. А. Штофф та ін.).

Окремо слід зупинитися на дефініції «*символічна політика*», навколо якої здійснюються спроби сформулювати самостійний дослідницький напрямок. Зокрема, З. Балабаєва [10, с.10], В. Бушанський [11, с.20], Б. Дубін [12, с.14-25], Т. Мейер [13, с.100], С. Поцелуєв [14, с.62], А. Лісюк [15, с.45-50], Ю. Левенець [16, с.5-10], В. Полянська [17, с.254-265] та деякі інші дослідники визначають символічну політику як різновид політичної комунікації, мета якого – навіювання певних уявлень про політичну дійсність, а не її раціональне тлумачення. Так, Б. Дубін розуміє символічну політику, перед усім, як політику, пов'язану з діяльністю ЗМІ і розглядає її у контексті технологічного підходу, вбачаючи у неї одну з технологій маніпулювання, що використовує інструментарій ритуалізації або, за авторською версією, «церемоніонізації». [12, с.14-25]. Іншими словами, під символічною політикою розуміють симуляцію буття, яка через техніки «естетизації» (Ю. Бушанський) призводить до перетворення політики дій на «ерзац-політику» (Т. Мейер, Д. Місюрів). В результаті така віртуалізація політики, за попередженням Ю. Левенця, «ставить хрест на демократії» [16, с.6].

Поряд з цим, вивчення проблеми символізації займає належне місце у магістральних працях з теорії інформаційного суспільства (Д. Белл, М. Кастельс, Маклюєн, Е. Ноель-Нойман, А. Тофлер, Ф. Фукуяма) та роботах, в яких зосереджено увагу на символічній складовій процесу глобалізації (У. Бек, В. Гуторов, В. Іноземцев, Б. Ківі), О. Панарін, Н. Пелагеша, А. Юрьєв та ін.), що, безперечно, виводить символ як предмет політологічного знання на новий теоретико-методологічний рівень.

Така жвава дискусія навколо питань місця та ролі символу у політичному житті суспільства, спричинена специфікою розвитку постіндустріального світу, не могла не позначитися на введенні даної проблематики у предметне коло дисертаційних пошуків. Так, останніми роками в Україні було захищено дві дисертації на здобуття ступеню доктора наук, в яких порушувалися питання символічного виміру соціального буття у фокусі соціології (В. Бурлачук) та етнокulturології

(Н. Д. Ковальчук). Зокрема, у роботі В. Бурлачука «Символічні системи і конститування соціального смислу» (2005 р.) кризи сучасного суспільного розвитку охарактеризовано як ерозію символічних структур, значень і смислів. На підставі вивчення досвіду феноменологічної соціології автор спробував встановити, що за даних умов особливого значення набувають механізми, які використовуються як засоби підтримки соціальної реальності: ритуал, традиція, авторитет, міф, забобон. В. Бурлачук переконливо доводить, що навіть за умов прогресування раціоналізації та формалізації різних рівнів соціального життя у суспільстві постійно зберігається потреба в нераціональних формах осягнення й освоєння світу [18].

Розкриттю символічного підґрунтя української культури присвячене дисертаційне дослідження Н. Д. Ковальчук «Символічні структури етнокультурного процесу в Україні» (2007), представлене на здобуття ступеню доктора філософії. Авторка розглядає символ не тільки як «феномен чуттєвого пізнання, але і спосіб переведення культурних та історичних досягнень народу в буттєву надреальність, «ознаменування» наскрізних (в цьому сенсі вічних) цінностей нації. Прикладом цього може бути політичне значення національних гербів та символів», – зазначається у авторефераті дисертації [19, с.2].

Предметом докторської дисертації В. Дрешпака (2011) виступає семіотичний вимір системи державного управління, що зумовлює управлінсько-прикладний характер дослідження [20].

Безумовно, як явище онтологічного порядку, символ пригортає увагу науковців, що працюють у різноманітних галузях соціального знання: філософії, культурології, соціології, філології, історії. Втім, огляд номенклатури дисертаційних досліджень, захищених за останнє десятиріччя у даному колі дисциплін, дозволяє говорити про те, що символічний вимір соціального буття все ще залишається на периферії наукового пошуку.

Щодо теоретико-методологічних напрацювань у царині політології, то і тут можна відзначити декотру активізацію інтересу вітчизняних науковців до виявлення місця та ролі символічних структур у політичному процесі. Так, на рівні докторських досліджень дане питання, хоча й фрагментарно, піднімається у роботі «Соціокультурна детермінація політичного лідерства: зміст, способи, еволюція» (2010). Її автор А. Лисюк, аналізуючи механізми політичних комунікацій лідера, звертається, зокрема, й до методологічного арсеналу концепції «символічної політики». Приміром, у роботі розкрито такі аспекти символічної політики державних лідерів у їх еволюційному вимірі, як: 1) сукупність та ієрархії символічних засобів, що представлені в практиці політичного лідера, – слово, артефакт, ритуал, жест, вчинок; 2) рівень співвідношення символічної та інструментальної сторони діяльності лідера; 3) зміст ціннісних систем, що інтегровані в процеси символізації; 4) домінуючий символічний образ державного лідера [21, с.23].

Різнманітні аспекти прояву символічного у політиці розкриваються і на сторінках кандидатських досліджень з політології. Так, символічні чинники впливу глобалізації на процеси формування та трансформації української національної ідентичності розглядає у своїй роботі Н. Пелагеша (2009). Зокрема, авторка доводить, що причини посилення регіональної поляризації українського суспільства слід шукати у впливі на соціокультурне середовище України наднаціональних утворень ЄС і СНД і проведення ними відповідних політик ідентичності, складовою яких є техніка символізації наднаціонального рівня (прапор, гімн, наднаціональна валюта, інша спільна символіка) [22, с.6]. А. Кравець у роботі «Влада в сучасному політико-антропологічному дискурсі: теоретико-методологічний аспект» (2010) намагається довести, що завдяки символічним і світоглядним ресурсам влади, що кореняться у її антропологічній природі, можна забезпечитися підкорення об'єктів влади суб'єкту [23].

Поглиблення процесу символізації вітчизняного світу політики відзначають у своїх дисертаційних працях на здобуття ступеню кандидата політичних наук С. Демченко (2004), Ю. Краснокутська (2006) (*символізація – складова процесу медіатизації політики*), С. Горбатенко (*символізація як концепт постмодерністського дискурсу в українській політології*) (2007) [0], Д. Арабаджієв (2006), М. Кравчук (2006), В. Полянська (2004) (*символізація як джерело політичних технологій*). Зокрема, у роботі М. Кравчука зроблено спробу поглиблення класифікації політичної символіки та встановлено її місце та роль у арсеналі засобів пропаганди [24], а Д. Арабаджієв пропонує розглянути політичний символ як складову політичних міфотехнологій [25]. Природу і змістові особливості символічних форм легітимації політичних режимів досліджено у дисертації П. Олещука (2008) [26].

Втім, не зважаючи на широкий спектр підходів до концептуалізації символу та символічного як складових політики, усі вони, у своїй переважній більшості, носять фрагментарний характер та, як-правило, зосереджуються на соціально-культурних аспектах проблеми. Символ та символічне, перед усім, розглядаються як загально соціальна категорія та визначаються або як концепти дискурсу, або як допоміжний засіб впливу акторів політики. Проте, поза зоною уваги

більшості дослідників залишається питання ресурсного потенціалу символу як інструменту державотворення. Помітний дефіцит у полі досліджень символічного забезпечення процесів державного будівництва актуалізує теоретико-методологічні пошуки у даному напрямку, а труднощі, що зустрічаються на даному шляху, дозволяють сформулювати магістральний напрямок дослідження у межах якого буде здійснено спробу виявлення місця та ролі символу і практик символізації у процесах формування держави як форми політичної організації суспільства. Розкриття специфіки окремих різновидів політичної символіки у динаміці їх історичного становлення, а також аналіз їх функціонального навантаження, що вони несуть у політичному процесі, дозволить нам визначити їх місце у структурі політичної системи суспільства та розкрити їх ресурсний потенціал як чинників державотворення.

Бібліографічні посилання:

1. **Мамардашвили М.** О философии М. Мамардашвили / М. Мамардашвили // Вопросы философии. – 1991. – №5. – С. 3-25.
2. **Arnold T.** The Preaching of Islam: a history of the propagation of the Muslim faith Stosius Inc/ Thomas W. Arnold. – Advent Books Division, 1984. – 580 p.
3. **Гаджиев К. С.** Введение в политическую науку: Учебн. для вузов – 2-е изд / К. С. Гаджиев. – М. : Издательская корпорация «Логос», 1997. – 544 с.
4. **Dittmer L.** Political Culture Political Culture and Political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis / Lowell Dittmer // World Politics, Vol. 29, No. 4, July 1977. – 552-583.
5. **Гнатюк О. Л.** Из истории американской коммуникологии и коммуникативистики: Гарольд Ласуелл (1902–1978) / О. Л. Гнатюк // Актуальные проблемы теории коммуникации. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 11–20.
6. **Лассвелл Г.** Язык власти / Г. Лассвелл; пер. с англ. // Политическая лингвистика. – Вып. 20. – 2006. – С. 264 – 279.
7. **Lasswell H. D.** Pre-view of Policy Sciences / H. D. Lasswell. – New York: American Elsevier, 1971. – 173 p.
8. **Данн В.** Державна політики: вступ до аналізу / Вільям Н. Данн; пер. с англ. – Одеса: АО БАХВА, 2005. – 504 с.
9. **Шайгородський Ю. Ж.** Політика: взаємодія реальності і міфу / Ю. Ж. Шайгородський. – К. : Знання України, 2009. – 400 с.
10. **Балабаєва З.** Основи аналізу державної політики: конспект лекцій / З. Балабаєва. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. – 56 с.
11. **Бушанський В.** Блиск і злиденність символічної політики / В. Бушанський // Віче. – 2008. – № 23. – С. 20-23.
12. **Дубин Б.** Симулятивная власть и церемониальная политика. О политической культуре современной России / Б. Дубин // Вестник общественного мнения. – 2006. – №1(81) январь – февраль. – С. 14 – 25.
13. **Meyer T.** Inszenierung des Scheins. Voraussetzungen und Folgen symbolischer Politik / T. Meyer. – Frankfurt/Main: Suhrkamp. Mouffe, 1992. – 357 p.
14. **Поцелуев С. П.** Символическая политика: констелляция понятий для перехода к проблеме / С. П. Поцелуев // Полис. – 1999. – № 5. – С. 62–75.
15. **Лысюк А. И.** Политическое лидерство: символический аспект / А. И. Лысюк // Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. – 2004. – № 2–3. – С. 45–50.
16. **Левенець Ю.** Політика в Україні: символізація змісту / Ю. Левенець // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2007. – Вып. 10. – С. 5–10.
17. **Політична філософія: Підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв, В. В. Кривошеїн, В. Ю. Полянська; За ред. Є. М. Суліми. – К. : Знання, 2006, – 799 с.**
18. **Бурлачук В. Ф.** Символічні системи і конституювання соціального смислу: автореф. дис... д-ра соціол. наук: спец. 22. 00. 01 «Теорія та історія соціології» / В. Ф. Бурлачук. – К., 2005. – 27 с.
19. **Ковальчук Н. Д.** Символічні структури етнокультурного процесу в Україні: автореф. дис... д-ра філософ. наук: 09. 00. 04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Н. Д. Ковальчук. – К., 2007. – 32 с.
20. **Дрешпак В. М.** Функціонування семіотичних утворень у державному управлінні: теоретико-методологічні основи: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25. 00. 01 «Теорія та історія держ. упр.» / В. М. Дрешпак. –Х., 2011. – 36 с.
21. **Лисюк А. І.** Соціокультурна детермінація політичного лідерства: зміст, способи, еволюція: автореф. дис... д-ра політ. наук : 23. 00. 02 «Політичні інститути та процеси» / А. І. Лисюк. – Чернівці, 2010. – 36 с.
22. **Пелагеша Н. Є.** Трансформація української національної ідентичності в умовах

глобалізації: автореф. дис... канд. політ. наук: 23. 00. 05 «Етнополітологія та етнодержавознавство» / Н. Є. Пелагеша. – К., 2009. – 20 с.

23. **Кравець А. Ю.** Влада в сучасному політико-антропологічному дискурсі: теоретико-методологічний аспект: автореф. дис... канд. політ. наук : 23. 00. 01 «Теорія та історія політичної науки» / А. Ю. Кравець. – Д., 2010. – 19 с.

24. **Кравчук М. А.** Політична пропаганда як засіб становлення і трансформації політичних режимів: автореф. дис... канд. політ. наук: 23. 00. 02 «Політичні інститути і процеси» / М. А. Кравчук. – Л., 2006. – 19 с.

25. **Арабаджієв Д. Ю.** Політичний міф як фактор розвитку сучасної політичної свідомості: автореф. дис... канд. політ. наук: 23. 00. 03 «Політична культура та ідеологія» / Д. Ю. Арабаджієв. – К., 2006. – 19 с.

26. **Олещук П. М.** Символічні форми легітимації політичних режимів: автореф. дис... канд. політ. наук: 23. 00. 01 «Теорія та історія політичної науки» / П. М. Олещук. – К., 2008. – 19 с.

УДК 324 (477. 87)

І. О. Меренич

ГЕОПОЛІТИЧНА НІША БАЛКАН У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ДО ТА ПІСЛЯ РОЗПАДУ ЮГОСЛАВІЇ

Здійснена спроба проаналізувати геополітичне становище Балканського регіону на міжнародній арені в період «холодної війни» й відразу після його закінчення. Авторка також намагається показати, як вищезгадане пов'язано з перетворенням цілісної югославської федерації в роздроблений на кілька міні-держав конфліктний простір.

Ключові слова: Балкани, Югославія, геополітична ніша, геополітична роль, геостратегія, геополітична гра.

Осуществлена попытка проанализировать геополитическое положение Балканского региона на международной арене в период «холодной войны» и сразу после его окончания. Автор также пытается показать, как упомянутое выше связано с превращением целостной югославской федерации в раздробленное на несколько мини-государств конфликтное пространство.

Ключевые слова: Балканы, Югославия, геополитическая ниша, геополитическая роль, геостратегия, геополитическая игра.

An attempt was made to analyze geopolitical position of the Balkans on the international arena in the period of «cold war» and at once after it has been finished . The author also tries to show how the above-mentioned fact is connected with the transformation of the whole Yugoslav federation into the crushed a few mini-states conflict space.

Keywords: the Balkans, Yugoslavia, geopolitical niche, geopolitical role, geostrategy, geopolitical game.

© І. О. Меренич, 2012

Опираючись на понятійно-категоріальний апарат класичної геополітичної науки, сучасний світовий простір можна розглядати як сукупність суб'єктів та об'єктів геополітичних відносин. При цьому кожна конкретна територія (держава, частина держави, регіон, субрегіон чи навіть континент) на певному етапі свого розвитку може займати абсолютно протилежне геополітичне становище на міжнародній арені, стимулюючи тим самим зміни всієї геополітичної конструкції світу. Вдалим прикладом у даному випадку є колишня Югославія, яка за другу половину ХХ століття спромоглася не тільки еволюціонувати від єдиного державного утворення до конгломерату «карликових» республік, але й перетворитися з суб'єкта світової політики в об'єкт тривалої геостратегічної боротьби провідних світових держав. Що ж насправді стало каталізатором для розчленування ще донедавна цілісного Балканського регіону: внутрішні чи зовнішні фактори? Як саме змінилася геополітична ніша Балкан у постбіполярному світі, порівняно з періодом «холодної війни»? Відтак, *головне завдання* автора даного дослідження – знайти відповіді на поставлені запитання.

В опрацюванні обраної проблематики безцінними для нас виявилися документи й доповіді, присвячені югославській державі, а також її відносинам зі США, листи американської дипломатичної переписки, резолюції Ради Безпеки ООН. Крім того, ми використали праці